

KADIN İSTİHDAM VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: VAR MODELİ ANALİZİ¹

Esmā TÜRLÜOĐLU²

ÖZET

Bu çalışmada öncelikle Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarıyla ilgili tarihsel sürecinden bahsedilmiş, önemli noktalara ve gelişmelere değinilmiştir. Kadın işgücüne katılımını belirleyen ve etkileyen unsurlar anlatılmıştır. Kadınların günümüzdeki durumu hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra kadın istihdam ve büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu’ndan alınan veriler kullanılarak analiz yapılmıştır. Öncelikle serilerimizin durağanlıkları incelenerek VAR modeli testi uygulanmıştır. Serilerimizin otokorelasyon içerip içermediği test edilmek için otokorelasyon testi, normal dağılıp dağılmadığını test etmek için ise normallik testi uygulanmıştır. Daha sonra kadın istidamı ve büyüme arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yönünü tespit etmek için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Uyguladığımız testlerde serilerimiz durağandır, otokorelasyon içermemektedir. Türkiye’de kadın istihdamı ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Büyüme, Kadın İşgücüne Katılım oranları, VAR modeli, Granger Nedensellik Testi

WOMEN EMPLOYMENT AND GROWTH RELATIONSHIP: VAR MODEL ANALYSIS

SUMMARY

In this study, firstly mentioned in historical proced related to women’s labor force participation rate in Turkey, it has addressed the key points and developments. Elements that determine and influence women’s participation in the workforce have explained. Information about the current situation of women is given. Then, analysis has performed with using datas which are taken from the Turkey Statistical Institute to determining the relationship between female employment and economic growth. First of all, VAR model test was applied by examining the stationarities of our series. The autocorrelation test was applied to test whether our series contained autocorrelation, and the normality test was applied to test whether it was normally distributed. Then the Granger causality test was applied to determine the relationship between female employment and growth and the direction of this relationship. In our tests, our series are stable and do not contain autocorrelation. Turkey has got a situation which is bi-directional causality between women’s employment and growth.

Keywords: Growth, Female Labor Force Participation Rates, VAR Model, Granger Causality Test

¹ Bu Makale 5-7 Mayıs 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen ASEAD 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Trakya Üniversitesi SBE YL Öğrencisi

GİRİŞ

Türkiye’de nüfusun %50,2’sini erkekler, %49,8’ini de kadınlar oluşturmaktadır. Yani ülkenin yarısı erkek yarısı kadınlardan oluşmaktadır. İktisat biliminin amacı sınırlı kaynaklarla sonsuz ihtiyaçları etkin bir biçimde karşılamaktır. Bir ekonomi için en önemli kaynak iş gücüdür. İşgücü kaynağımızı etkin kullanmamız büyüme ve pek çok makroekonomik değişken için oldukça önemlidir. Bu anlamda ülkenin nüfusunun yarısını oluşturan kadınların emeğinin etkin kullanılması ülke açısından oldukça önemlidir. Ayrıca kalkınma da büyüme kadar ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde belirleyici rol oynamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ülkelerin kalkınma düzeyleri ile ilgili rapor yayınlamaktadır. Bu raporda ülkelerin cinsiyet eşitsizlikleri hakkında da bilgi vermektedir. Cinsiyet eşitliği anlamında ülkenin kadınlarının siyasetteki yerinin, eğitim ve sağlık durumunun yanında ekonomideki yeri ve istihdam düzeyi de önemli belirleyicidir. Bu nedenlerle bu çalışmada kadının ekonomideki yerinin ve istidam düzeylerinin büyümeye etkisi incelenmiştir.

1. TÜRKİYE’DE KADINLARIN İŞGÜCÜ KATILIMINDA TARİHSEL SÜREÇ

Osmanlı Dönemi’nde gerek toplumsal yapı gerekse dini nedenlerden kadının sosyal hayattaki rolü ev ve aile ile sınırlı kalmış kadınlar sosyal, siyasi, ekonomik alanlarda kendini gösterememiştir. Osmanlı’da kadının ekonomik faaliyetleri bulunmamaktadır ancak aile için ev ve kırsal işlerde ücretsiz olarak çalıştırılmıştır. Tanzimat hareketiyle birlikte kadınlar özgürleşmeye bireyselleşmeye başlamıştır. Kadınlar toplumda, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda varlığını hissettirmeye başlamıştır. Ancak kadınlar kırsal kesim ve tarla işlerinde çalıştırılmış, evlerine yakın üretim yapabilecekleri atölyelerde ve dokuma tezgahlarında çok az ücretlerle çalıştırılmıştır. Aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı’nda erkeklerin savaşa gitmesiyle boş kalan iş alanlarına kadınların yerleşmesine sebep olmuştur. Bu süreçte kadınların üretimdeki varlıkları artmış ve daha fazla ekonomik ve sosyal alanlarda yer almışlardır. Dolayısıyla kadınların sosyal ve ekonomik alanlara girmesi birazda zorunluluktan kaynaklanmıştır. İkinci meşrutiyetin ilanı ile birlikte özgürleşme hareketi hız kazanmış ve kadınlar kendilerini her alanda geliştirecek ve eşit duruma getirecek Kadın İnkılabı’nın gerçekleşmesini istemişlerdir.

Osmanlı Dönemi’nde emeğinden faydalanılan ancak ücretleri oldukça düşük olup ekonomik yönden hiçbir hakkı olmayan kadınların Cumhuriyet döneminde bu durumun düzeltilmesine ilişkin beklentileri ve talepleri olmuştur. Cumhuriyet ilanı ve sonraki süreçte kentleşme ve köyden kente göç hareketinin etkisiyle kadının ekonomideki ve diğer alanlardaki yeri artmıştır. Kadınlar için yeni iş alanları yaratılarak kadının ekonomideki yerinin güçlenmesi, Cumhuriyet dönemi sonrası hız kazanan sanayileşme, kentleşme ve göç etkisi ile birlikte hukuksal anlamda kadına tanınan kadın-erkek eşitliği, öğrenim görme ve meslek edime hakları sayesinde olmuştur. (KORKMAZ, ALACAHAN, CESİM, YÜCEL, & ARAS, 2013)

Kadın işgücü 1950’lere kadar tarım dışı sektörlerde yer bulamamıştır. 1950’lerden sonraki süreçte tarımın GSYİH içindeki payı azalmaya başlamış ve sanayi ve hizmet sektörünün payı artmaya başlamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken kadın emeği sanayi sektöründe yer bulamamış kadın emeği hizmet sektörüne kaymaya başlamıştır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve gelişmelerle kendine yeni ve farklı roller yükleyen kadın, eğitim almaya, kendi konumunun farkına varmaya, hizmet sektörü ve diğer sektörlerde çalışmaya kısaca bilinçlenmeye başlamıştır.

Ancak toplumsal yaşamda ağırlığını hissettiren geleneksel tavır ve düşünceler, kadının ev yaşamının dışında çalışmaya başlamasına sınırlandırmalar getirmiştir. (KOCACIK & GÖKKAYA, 2005) 1955–2005 yılları arasında ekonomik olarak aktif olan kadın sayısına bakıldığında, giderek düşen bir eğilim izlediği görülmektedir. 1955 yılında %72.01 olan kadın işgücüne katılım oranı giderek düşmeye başlamış ve bu oran 1980’lerde %40’lara, 1990’lı yıllarda %30’lara 2000’li yılların başlarında %20’lere düşmüş ve 2005 yılında %26,5’e gerilemiştir. (İNCE, 2010) Bu düşüşün ana nedenleri ekonomik yapıdaki değişmelerdir. Sanayileşmenin etkisiyle tarım sektöründeki yoğunluk sanayi sektörüne kaymış olması ve bu iki sektör arasında önemli farklar vardır. Ayrıca bu tarihlerde eğitime yönelik ilgiden dolayı genç nüfusun okumaya devam etmesi genç nüfusun istihdamını azaltmıştır. Kadınların köyden kente göç nedeniyle oluşan sektör yönelimi farkında sanayi sektörüne ayak uydurabilmesi için gerekli olan eğitimi almamış olması da kadınların bu alanda istihdam edilmesini engellemiştir. 1970’li yıllarda köyden kente göçün etkisiyle kentlere göçen kadınlar sanayi sektörlerine emek arzında bulunmak istemişler fakat sanayi sektöründe bu arza karşılık iş alanı yaratılıp yeterli istihdam sağlanamamıştır.

24 Ocak Kararları olarak anılan ve 24 Ocak 1980 yılında alınan kararlar sonrasında uygulamaya başlanan ithal ikameci anlayış yerine, ihracata dayalı dışa açılmayı hedefleyen model, ürün üretiminde artış sağlarken aynı artış istihdama yansımamıştır. Özellikle sanayi sektöründe, ürünün üretiminde yaşanan bu gelişmelerin nedeni, yeni yatırımlar ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasından değil mevcut olan, ancak atıl konumda bulunan kapasitenin arttırılmasından kaynaklanmıştır. (KOCACIK & GÖKKAYA, 2005) Diğer yandan 1999 yılında Türkiye’nin AB’ye aday ülke ilan edilmesiyle birlikte, çalışma yaşamında kadın erkek eşitliği ile ilgili AB normlarını kendi iç hukukuna uyumlu hale getirmesi zorunluluğu doğmuş ve bu süreçte Türkiye çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik önemli adımlar atmıştır. (ZİHNİOĞLU, 2013)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü’nün, 2015 İnsan Kalkınma raporuna göre Kadınların işgücüne katılım oranı %30,4, erkeklerde ise bu oran %69,6’dır. (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Türkiye, 2015)

Dünyada erkek işgücü katılım oranları kadın işgücü katılım oranlarından fazladır fakat bu fark ülkemizde çok daha fazladır. Türkiye kadın istihdam oranları açısından OECD ülkeleri arasında son sıralarda yer almaktadır. Bu da Türkiye’de kadın erkek eşitsizliği makasını açarak kalkınmayı dolayısıyla büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Tablo 1: OECD Ülkelerinin Kadın İşgücüne Katılım Oranları
OECD üyesi ülkelerde 15+64 yaş
arasındaki kadınların işgücüne
katılım oranı (%)

Ülkeler	2000	2005	2010	2011	2012
İzlanda	83.3	83.4	82.7	82.4	83.3
İsveç	76.4	77.7	76.2	77.4	77.9
İsviçre	71.7	74.3	76.4	76.7	77.2
Norveç	76.5	75.4	75.6	75.8	75.9
Danimarka	75.9	75.9	76	76.1	75.8
Kanada	70.4	72.9	74.2	74.2	74.3
Hollanda	65.2	68	72.6	73.1	74.3
Finlandiya	72.1	72.9	72.5	72.7	73.4
Yeni Zelanda	67.2	70.6	71.8	72.2	72.5
Almanya	63.3	66.9	70.8	71.8	71.7
Estonya	65.3	66.7	70.9	71.4	71.4
İngiltere	68.9	69.6	70.2	70.4	71
Avustralya	65.4	68.2	70	70.5	70.4
Avusturya	61.8	65.6	69.3	69.5	70.3
Portekiz	63.8	67.9	69.9	69.8	70.1
İspanya	52.9	59.1	66.8	67.9	68.8
Rusya	65.7	67.9	68	68.1	68.2
ABD	70.7	69.2	68.4	67.8	67.6
AB-15	60.2	63.4	66.1	66.6	67.3
İsrail	56.1	58.1	60.9	60.9	67.1
Slovenya	-	66.1	67.4	66.5	66.9
G7 ülkeleri	64.8	65.7	66.7	66.6	66.8
Fransa	62.5	64.8	66.1	66.2	66.7
AB-21	60.2	62.8	65.1	65.6	66.3
Çek Cumhuriyeti	63.7	62.4	61.5	62.2	63.5
Japonya	59.6	60.8	63.2	63	63.4
Lüksemburg	51.7	57	60.3	60.7	62.8
OECD ülkeleri	59.1	60.2	61.7	61.8	62.3
İrlanda	56.3	60.8	62.3	62.3	62.2
Avrupa	56.5	58.3	60.8	61.2	61.9
Slovakya	63.2	61.5	61.3	61	61.7
Belçika	56.6	59.5	61.8	61.1	61.3
Polonya	59.9	58.3	58.5	58.9	59.7
Yunanistan	49.7	54.5	57.6	57.5	58.4
Macaristan	52.6	55.1	56.7	56.8	58.3
Kore	52	54.5	54.5	54.9	55.2
Şili	39.1	42.3	51.8	53.9	54.6
İtalya	46.3	50.4	51.8	52.2	54.2
Güney Afrika	-	50.4	47.4	47.9	48.3
Meksika	41	43.2	46.3	45.9	47.8
Türkiye	28	25.2	30.2	31.5	32.3
Hindistan	30.3
Çin	76.7	..	70.3
Brezilya	..	63.1	..	60.8	..

Kaynak : Demir:2018

2. KADINLARIN İSTİHDAM ORANLARINI ETKİLEYEN UNSURLAR

Kadın istihdamında en önemli etki şüphesiz toplumsal algı ve kadınlara biçilen rollerdir. Geçmişten günümüze Türkiye’de ataerkil bir toplumsal yapı söz konusudur. Kadının yeri ev ve aile görevleri ise çocuk bakmak ve evle ilgilenmek olmuştur. Bunun dışında kadınlar belli sektör ve toplumsal algıya uygun işlerde istihdam edilmişlerdir. Toplumsal algının ve kadına vakfedilen bu çift görevde kadının bazı sektörlerle girişi ve bazı iş alanlarında çalışması toplumsal açıdan sınırlandırılmıştır. Ayrıca birçok çalışmada kadının medeni halinin iş hayatına girmesinde önemli etkileri vardır. Özellikle evlenmemiş ya da eşleri vefat etmiş kadınların çalışma hayatına daha fazla katıldıkları görülmektedir. Yani toplumsal algının ve kadının medeni halinin kadın istihdamında önemli yeri vardır.

Kadın istihdamını etkileyen en önemli bir diğer faktörde eğitim düzeyleridir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre ülkemizde okur yazar olmayan kadın oranı %5,9 erkeklerde bu oran %1,1'dir. Okur yazar olmayan kadınların %17,0'si işgücüne dahil olmuştur; okur yazar olmayan erkeklerin %32,1'i işgücüne katılmıştır. Bu oranlar ilköğretim yani lise altı eğitim için, kadında %28,8; erkekte %70,3'tür. Lise ve dengi eğitim seviyesine sahip olan kadınların işgücü oranı %33,4; erkeklerin %72,5'tir. Yükseköğretim mezunu kadınların işgücü oranları %73,1; erkekte %85,9 olarak belirlenmiştir. Bu oranlar bakıldığında erkeklerin genel olarak işgücüne katılım oranları kadınlardan daha fazladır. Bunun en önemli nedeni kadınların eğitim oranlarının erkeklerden daha düşük olmasıdır. Kadın erkek işgücü arasında işgücüne katılım oranları açısından büyük fark bulunmaktadır. Bu fark kadınların eğitim seviyeleri arttıkça azalmaktadır. Kadınlar eğitim seviyelerinin artması kadınların işgücününün daha verimli ve etkin kullanılmasına, bu da ülkenin toplam hasılasını arttırarak büyümenin artmasına neden olmaktadır.

Tablo 2 Cinsiyete Göre Seçilmiş Göstergeler; 2017

Eğitim durumu Educational attainment	İşgücüne katılma oranı Labour force participation rate						İstihdam oranı Employment rate					
	Toplam - Total		Erkek-Male		Kadın-Female		Toplam - Total		Erkek-Male		Kadın-Female	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Toplam - Total	52,8	53,6	72,5	73,1	33,5	34,5	46,8	47,9	65,7	66,9	28,3	29,4
Okur-yazar olmayanlar Illiterate	18,8	19,5	30,0	32,1	16,4	17,0	17,9	18,5	27,2	28,9	15,9	16,4
Lise altı eğitimliler Less than high school	49,0	49,9	69,6	70,3	27,8	28,8	44,2	45,5	63,2	64,5	24,5	25,7
Lise High school	55,8	55,0	72,4	72,5	35,4	33,4	48,4	48,4	65,5	65,8	27,6	26,8
Mesleki veya teknik lise Vocational high school	65,7	66,2	81,4	80,8	41,5	42,8	57,3	58,1	73,9	73,8	31,7	33,1
Yükseköğretim Higher education	80,0	80,0	86,3	85,9	72,2	73,1	68,8	68,9	77,8	78,4	57,6	57,7

TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Eylül 2017

Kaynak: TÜİK:2017

Bir diğer etkende yaştır. Genelde 25-29 yaşlarında kadın istihdamında bir artış gözlenirken, 30'dan sonra yerini düşüşe bırakmaktadır. Bunun nedeni genel olarak kadının bu yaşlarda çocuk bakımı işiyle ilgilenmesidir. Kadının ev işiyle uğraşıp çocuk bakımını üstlenmesi işi kayıt dışı ekonomide yer almaktadır. 40'lı yaşlarda bu azalış bir miktar artışa bırakmış bunun nedeni olarak da genel olarak çocuk sahibi kadınların çocuklarının okul dönemine başlanması olarak görülmüştür. Ve 45 yaş sonrası azalarak devam eden kadın istihdamı söz konusudur.

Bazı çalışmalar gösteriyor ki kadınların kayıt dışı çalışmaları erkeklere göre daha fazladır. Kadınları iş hayatında korumaya yönelik kanunların yetersizliği ve çalışma hayatında söz konusu olan kadın erkek eşitsizliği kadınların iş hayatından soyutlanmasına ve işgücüne katılım oranını azaltmasına neden olmuştur.

3. VERİ VE EKONOMİK YÖNTEM

Kadın istihdamı ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelediğimiz bu çalışmada veriler TÜİK'ten elde edilmiştir. Veriler 1999-2017 dönemi kadın istidam oranları ve GSYİH oranları yıllık olarak incelenmiştir. İlk olarak ADF testini uygulayarak serilerimizin durağanlıkları incelenmiştir. Daha sonra Granger nedensellik testimizi uygulamamız için gerekli olan VAR modeli analizi yapılmıştır. Granger nedensellik testiyle değişkenlerimiz arasındaki nedensellik ilişkisi ve bu ilişkinin yönü tespit edilmiştir.

3.1. Durağanlık Analizi

Büyüme ve kadın istihdamı verilerine Vektör otoregresif modeli uygulanabilmesi için verilerimizin durağan olması gerekmektedir. Bu yüzden değişkenlerin durağan olup olmadıklarını tespit etmek için Genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) testi kullanılmıştır. Değişkenlerin gecikme dönemleri Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 3: ADF Birim Kök Testi

DEĞİŞKENLER	ADF TEST İST. OLASILIK	KRİTİK DEĞERLER			
		1%	5%	10%	
KADIN					
İSTİHDAM	-5.958.707	0.0002	-3.920.350	-3.065.585	-2.673.459
BÜYÜME	-3.358.022	0.0271	-3.857.386	-3.040.391	-2.660.551

Serilerin uzun dönemlerde sahip olacakları özellikler, önceki dönemlerinde aldıkları değerlerin bu dönemi nasıl etkilediğinin anlaşılmasıyla tahmin edilebilir. Bu yüzden, serinin nasıl süreçlerden geçtiğini anlamak için daha önceki dönemlerde sahip olduğu değeriyle regresyonunun bulunması gerekmektedir. Bunun için farklı yöntemler bulunmuş, ancak ekonometride birim kök analizleriyle serilerin durağan olup olmadığı incelenmektedir. (TARI, 2015) Bundan yola çıkarak kadın istihdam ve büyüme serilerimizin durağanlıklarını ölçmek amacıyla Genişletilmiş Birim Kök testini uyguladık. Kadın istihdamı ve büyüme serilerimiz için ADF test istatistiği, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerindeki değerlerinden mutlak değerce büyük olduğundan serilerimiz durağandır diyoruz.

Tablo 4: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	12.06532	NA*	0.000729	-1.548511	-1.461596	-1.566376
1	13.25051	1.823370	0.001143	-1.115464	-0.854718	-1.169059
2	16.64511	4.177969	0.001341	-1.022325	-0.587749	-1.111650
3	22.22167	5.147592	0.001248	-1.264873	-0.656466	-1.389928
4	35.70965	8.300294	0.000426*	-2.724562	-1.942324	-2.885347
5	44.08204	2.576118	0.000560	-3.397236*	-2.441168*	-3.593751*

VAR modeli analizi için öncelikle optimal gecikme uzunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Gecikme uzunluğu belirlemede Olabilirlik Oran Testi (LR), Son Tahmin Hatası (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC) ve Hannan-Quinn (HQ) kullanılmaktadır. Bizim gecikme uzunluğumuz 5 olarak belirlenmiştir.

Tablo 5: VAR Modeli Analizi

	büyüme	Kadın istihdamı
LOGBMUT(-1)	-0.576736 (0.48420) [-1.19111]	0.019669 (0.02106) [0.93401]
LOGBMUT(-2)	-0.581200 (0.41975) [-1.38465]	-0.001103 (0.01826) [-0.06044]
LOGBMUT(-3)	0.435530 (0.35555) [1.22496]	-0.002054 (0.01546) [-0.13284]
LOGBMUT(-4)	0.451110 (0.35164) [1.28286]	-0.029952 (0.01529) [-1.95846]
LOGBMUT(-5)	0.747102 (0.38612) [1.93488]	-0.005738 (0.01679) [-0.34169]
LOGKFARKMUT(-1)	12.35417 (6.46876) [1.90982]	-0.516899 (0.28134) [-1.83727]
LOGKFARKMUT(-2)	16.57275 (8.75600) [1.89273]	-0.738580 (0.38082) [-1.93945]
LOGKFARKMUT(-3)	12.24799 (10.4193) [1.17552]	-0.960113 (0.45316) [-2.11872]
LOGKFARKMUT(-4)	17.16815 (9.09104) [1.88847]	-0.683318 (0.39539) [-1.72821]
LOGKFARKMUT(-5)	-2.236464 (8.09858) [-0.27616]	-0.385422 (0.35223) [-1.09425]
C	-1.722485 (1.54850) [-1.11236]	0.205193 (0.06735) [3.04676]

Sims, eşanlı modelleri saptamanın sağlanması için çoğu kez değişkenlerin içsel-dışsal ayrımı ve parametreler üzerine kısıtlama koymada keyfi davranıldığı konusunda eleştirerek, bütün değişkenlerin içsel olarak kabul edildiği vektör otoregresyon kısaca VAR modelini geliştirmiştir. (TARI, 2015)

VAR modeli tahmininden sonra analizin yapısal bir hata içerip içermediği tespit edilmelidir. Buna ilişkin sonuçlara ulaşmak için otokorelasyon ve normallik testiyle durağanlık analizi yapılmıştır.

Tablo 6: Otokorelasyon Test Sonuçları

Lags	LM-Stat	Prob
1	2.348350	0.6720
2	4.266007	0.3712
3	4.152705	0.3857
4	3.217664	0.5221
5	3.760128	0.4394
6	0.625304	0.9602
7	5.258663	0.2618
8	0.635157	0.9591
9	2.663009	0.6157
10	3.392595	0.4944
11	2.309522	0.6790
12	3.594171	0.4637

Var modeli üzerinden uygulanan otokorelasyon testinde 12 gecikme düzeyi alınmıştır. Hipotezlerimiz, H0: Otokorelasyon yoktur. H1: Otokorelasyon vardır. Bizim test sonucumuzda elde ettiğimiz prob değerlerimiz %5'ten büyük olduğundan H0 hipotezini kabul, H1 hipotezini reddederiz. Yani modelimiz otokorelasyon içermemektedir.

Tablo 7: Normallik Test Sonuçları

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOGKADINFARKMUT	19.74917	4.283006	4.611055	0.0002
R-squared	-2.103942	Mean dependent var		1.525459
Adjusted R-squared	-2.103942	S.D. dependent var		0.641568
S.E. of regression	1.130316	Akaike info criterion		3.136824
Sum squared resid	21.71943	Schwarz criterion		3.186289
Log likelihood	-27.23141	Hannan-Quinn criter.		3.143644
Durbin-Watson stat	1.349897			

Uyguladığımız normallik test sonucunda istatistik değerimiz %5 ten küçük olduğu için serilerimizin normal dağıldığı tespit edilmiştir.

Bilindiği gibi, regresyon analizi, değişkenler arasındaki bağımlılık ilişkileri ile uğraşmaktadır. Ancak değişkenler arasındaki bu bağımlılık mutlaka bir nedensellik ilişkisi ifade etmez. İstatiksel olarak iki değişken arasındaki sıkı bir ilişki birlikteliğin ifadesidir. Değişkenler arasındaki bağımlılık ilişkisi, iktisat teorileri tarafından doğrulanmalıdır. (TARI, 2015)

Tablo 8: Granger Nedensellik Testi

Dependent variable: LOGBMUT			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LOGKFARKM...	9.747268	5	0.0827
All	9.747268	5	0.0827

Dependent variable: LOGKFARKMUT			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LOGBMUT	4.447270	5	0.4870
All	4.447270	5	0.4870

Bizim testimiz iki hipoteze dayanmaktadır;

H0: Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi yoktur.

H1: Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi vardır.

Büyüme ve kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yönünü tespit etmek amacıyla uyguladığımız Granger nedensellik testimizin sonuçları Tablo 8'de verilmiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre büyümeyi bağımlı değişken olarak aldığımızda, prob değerimiz 0.0827, %5'ten büyük olduğu için H0: Değişkenler arasında nedensellik yoktur hipotezi reddedilerek H1: Değişkenler arasında nedensellik vardır hipotezi kabul edilir.

Yani kadın istihdamındaki artışlar büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Benzer şekilde bağımlı değişken olarak kadın istihdamını alarak uyguladığımız nedensellik testinde pron değerimiz 0.4870, %5'ten büyük olduğu için H_0 : Değişkenler arasında nedensellik yoktur hipotezi reddedilerek H_1 : Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi vardır hipotezi kabul edilir. Yani büyümedeki artışların kadın istihdamını arttırıcı etkisi bulunmaktadır. Analizimizde çift yönlü nedensellik tespit edilmiş olmaktadır. Yani büyüme ve kadın istihdamı birbirini etkileyen değişkenlerdir.

SONUÇ

Çalışmamızda ülkelerin gelişmesi ve kalkınması için önemli olan kadın istihdamını ve kadın istihdamının büyümeye etkisi incelenmiştir. Öncelikle Osmanlı döneminden günümüze kadar kadın istihdamının geçirdiği süreçler ve önemli gelişmelere değinilmiştir. Kadın istihdamını belirleyen faktörler incelenmiştir. Genel olarak sosyal ve toplumsal algı ve kadına atfedilen çift görev kadın istihdamını etkilemekte ve kadın üzerinde toplumsal baskı oluşturarak kadının ev içi görevlere zorunlu kılmıştır. Bu da dünyada ve Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tetikleyen bir durumdur. Yapılan incelemede kadının eğitim düzeyinin artması kadını her alanda daha aktif var olmasını sağlayarak nitelikli kadın gücü sağlamaktadır. Eğitim seviyesinin istihdam oranlarını kadın ve erkekte etkilediği görülmekte ancak kadın istihdamı açısından bu etki oldukça belirleyici olmaktadır. Kadının eğitim seviyesi arttıkça kadın ve erkek istihdam oranları arasındaki makasın daha da daraldığı görülmektedir. Kadının bir birey olarak toplumun her alanında yer alması ve ekonomiye önemli katkı yapması için eğitim önemlidir. Ayrıca kadının ekonomideki yeri ve istihdam oranlarının yasalarca daha güvenli bir hale getirilmesi ve geliştirilmesi anlamında kadının desteklenmesi önemlidir. Bununla ilgili hükümet kadının istihdamının korunması ve geliştirilmesi için projeler yapmalı ve desteklemelidir.

Kadın istihdamı ve büyüme arasındaki ilişkinin ampirik olarak incelendiği çalışmamızda uyguladığımız Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, kadın istihdamı ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Yani kadın istidamı arttırıldığında büyümenin de artacağı aynı şekilde büyümenin değişmesi kadın istihdamını etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızda da ortaya konulduğu gibi bir ülkenin gelişmesi, kalkınması ve büyümesi için kadınların ekonomik hayatta var olması ve kadınlara istihdam imkanları sunulması bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

- 2015 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Türkiye: <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/countryinfo/> adresinden alındı
- BOZKAYA, G. (2013). Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz . *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 69-89.
- ÇAKIR, Ö. (2008). Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25-47.
- ÇATALBAŞ, G. K. (2015). Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörlerin Belirlenmesi:Panel Veri Yaklaşımı. *KAÜ İİBF DERGİSİ*, 249-280.
- DAYIOĞLU, M., & KIRDAR, M. (2010). *Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı.
- DEDEOĞLU, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği. *Toplum ve Bilim*, 139-170.
- DEMİR, N. (2018, Ocak 7). *İş Hayatında Kadın*. Kalkınmada Anahtar: <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/is-hayatinda-kadin/1854> adresinden alındı
- İNCE, M. (2010). Kadın İstihdam ve İşgücüne Olan Talep, Türkiye Örneği. *Doktora tezi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARABIYIK, İ. (2012). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı . *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 231-260.
- KASA, H., & ALPTEKİN, V. (2015). Türkiye’de Kadın İşgücünün Büyümeye Etkisi. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1-24.
- KILIÇ, D., & ÖZTÜRK, S. (2014). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 107-130.
- KOCACIK, F., & GÖKKAYA, V. (2005). Türkiye’de Çalışan Kadınlar Ve Sorunları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 195-219.
- KORKMAZ, M., ALACAĞAN, N. D., CESİM, D. T., YÜCEL, A. S., & ARAS, G. (2013). Türkiye’de Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletlerindeki Kadın İstihdamı ile Karşılaştırılması. *Turkish Studied Dergisi*, 1846-1862.
- ÖNDER, N. (2013). Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 35-61.
- SEREL, H., & ÖZDEMİR, B. S. (2017). Türkiye’de Kadın İstihdamı Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, 132-148.
- TARI, R. (2015). *Ekonometri*. İzmit: Umuttepe Yayınları.
- TUİK. (2017, Aralık 15). *Haber Bülteni*. Türkiye İstatistik Kurumu: <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24634> adresinden alındı
- ZİHNİOĞLU, Ö. (2013). Kadının Güçlendirilmesi ve İstihdam. *Küresel Eğilimler serisi, Çalışma Kağıdı No:8*. İstanbul Kültür Üniversitesi.